

Nr 252

Av herr Hagberg m. fl., om åtgärder för Aktiebolaget Radiotjänsts förstatligande.

Radions väldiga omfattning gör den till det viktigaste av de opinionsbildande medlen i vårt land. Antalet licensinnehavare, över 2,5 miljoner, säger att nästan varje svensk familj har möjlighet att lyssna på radio. Att lyssningsmöjligheterna tekniskt sett ännu på vissa håll är dåliga och bör bli föremål för energiska åtgärder, kan vi i detta sammanhang bortse ifrån. AB Radiotjänsts ställning som monopolföretag markerar ytterligare dess betydelse. Vad radion har att förkunna uppfattas ofta såsom någonting av "officiell prägel", vars riktighet och objektivitet icke bör kunna ifrågasättas.

Genom att Radiotjänst också har uppdraget att handha televisionen och då det kan förutses att denna kommer att utvecklas i snabb takt, ökar bolagets betydelse ytterligare i opinionsbildande hänseende. Radions och televisionens stora möjligheter som kulturinstrument och underhållningsorgan bör i detta sammanhang också beaktas.

Detta förhållande nödvändiggör att statsmakterna ägnar verksamheten största uppmärksamhet både i fråga om att ge radion respektive televisionen, tillräckliga resurser för den framtida utvecklingen och att skapa garantier för att innehållet i radio och television blir sådant att det motsvarar de krav på kvalitet och objektivitet som deras särställning motiverar.

Nuvarande former för äganderätten till det betydelsefulla företaget Radiotjänst motsvarar icke det sätt, varpå finansieringen av verksamheten sker, och ger heller icke tillfredsställande garantier för att verksamheten bedrivs på ett invändningsfritt sätt. Om den till hälften privata äganderätten till radioföretaget och den till hälften genomförda statliga kontrollen måhända kunde anses motiverade vid radioföretagets start för över 30 år sedan, har utvecklingen sedan dess medfört att en omprövning av Radiotjänsts ställning bör ske. Ett helt förstatligande av AB Radiotjänst skulle enligt vår mening bättre motsvara formerna för dess finansiering och möjliggöra en bättre kontroll över hur detta betydelsefulla opinionsbildande instrument användes.

Formerna för finansieringen

Rundradiorörelsen (ljudradion) har nu nått dithän att licensmedlen inte räcker till för att täcka utgifterna för verksamheten i motsats till tidigare, då statsverket inkasserade betydande summor i överskott på licensavgifterna, enligt uppgift sammanlagt omkring 80 miljoner kronor. I statsverkspropositionen (kapitalbudgeten, kommunikationsdepartementet) föreslås nu delvis nya former för finansieringen. De går bl. a. ut på att verksamheten skall självfinansieras, vilket innebär att alla investeringar för nya radioanläggningar, inklusive byggandet av nya radiohus o. d., skall betalas av licensmedel med omedelbar hundra procentig avskrivning samt att kostnaderna för sådan verksamhet som kortvågssändningar till utlandet, skolradio, väderleksrapporter och fria blindlicenser också skall inrymmas inom licensmedlens ram, alltså betalas av radiolyssnarna.

Då en väsentlig utbyggnad av programverksamheten samtidigt förutses innebär det att departementschefen är beredd att föreslå en höjning av licensavgiften från nuvarande 20 kronor till 30 kronor. Radiotjänst beräknar att en ytterligare höjning, till 35 kronor, måste ske inom tre år.

Det kan inte anses rimligt att de nuvarande radiolyssnarna *på en gång* skall betala för anläggningar, som kommer att användas tio år eller längre framåt i tiden, eller att de under en femårsperiod helt skall betala ett radiohus för 40 miljoner, avsett att användas för åtminstone ett halvsekel framåt. I en av särskild utredningsman gjord beräkning rörande radiorörelsens budget- och utbyggnadsfrågor under kommande femårsperiod ifrågasattes också, att "radiohusen får uppföras med av staten upplånade medel på sätt som normalt sker i fråga om övrig statlig byggnation". Skulle denna normala ordning tillämpas så kunde, enligt utredningsmannen, licenshöjningen i första omgången begränsas till 25 kronor i stället för ifrågasatta 30 kronor.

Det kan heller inte anses rimligt att radiolyssnarna år efter år skall betala för sådan specialverksamhet som kortvågssändningarna till utlandet, skolradioverksamheten, som måste anses som en undervisningsangelägenhet, väderleksrapporterna, som i största utsträckning tjänar särskilda ändamål (sjöfart o. d.), eller gratislicenser till vissa kategorier, vilket är en socialvårdsfråga.

Förslaget att belasta radiolyssnarna med dessa utgifter står också i strid mot av 1947 års riksdag fattat beslut, enligt vilket kostnaderna för dessa verksamhetsgrenar av radion i princip skall bestridas från anslag på riksstaten; att riksdagen ansåg att frågan om överflyttningen av utgifterna kunde anstå så länge licensmedlen lämnade överskott ändrar ingenting i fråga om principen.

En höjning av licensavgiften

från 20 till 30 kronor, d. v. s. i ett slag med 50 %, kommer för många människor att innebära en betungande merutgift, framför allt för folkpensionärer och med dem i inkomsthänseende jämställda. När statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet så sent som vid 1955 års riksdag föreslog en höjning av licensavgiften med 5 kronor till nuvarande 20, medgav han att "det är en utgift som kan vara kännbar för alla och särskilt för dem som har så begränsade inkomster som folkpensionärerna", samtidigt som han i propositionen (nr 146/1955) förklarade att denna höjning skulle vara tillräcklig "för en första etapp av utbyggnadsprogrammet omfattande arbeten *under de närmaste 3 åren*". Höjningen har emellertid varit i kraft endast ett år.

Om investeringar och avskrivningar sker i normal affärsmässig ordning och om ovannämnda särskilda grenar av radioverksamheten finansieras på sätt som tidigare i princip beslutats av riksdagen, torde den utökade programverksamheten kunna klaras utan att avgiften för radiolicenserna behöver höjas. I varje fall måste det anses motiverat att radiolyssnarna inte skall betala investeringar för utbyggnad av radioverksamheten förrän statsverket satsat tillbaka de 80 miljoner kronor, som tidigare inlutit i överskott på licenserna.

Radions innehåll

Inför den ytterligare utvidgning av radions programverksamhet som förutses är det också anledning att beakta frågan om radions innehåll. Vi avser därmed inte i första hand den verksamhet av underhållningskaraktär, som AB Radiotjänst bedriver, även om det också i det avseendet finns utrymme för kritik beträffande kvaliteten. Radion skulle med en bredare rekrytering av såväl programledare som programförfattare och medverkande, framför allt genom bättre anknytning till arbetarrörelsen och folkrörelserna över huvud taget, säkerligen i betydande grad kunna höja programstandarden. Genom att bättre än hittills värna om och till en bredare allmänhet förmedla vårt lands rika kulturskatter skulle radion på ett bättre sätt kunna fylla sin uppgift som kulturinstrument. På samma sätt skulle genom mindre ensidighet i kulturutbytet med andra länder en bättre programstandard kunna uppnås, samtidigt som radion skulle kunna bli en värdefull källa för vidgad förståelse, fred och samförstånd mellan alla folk. Vi kommer här in på vad vi i sammanhanget närmast anser vara av vikt i fråga om radions innehåll, nämligen frågan om

Politiken i radion

För Radiotjänsts programverksamhet finns en av regeringen utfärdad föreskrift att programmen inte bara skall hållas på en kulturell och konstnärlig nivå utan också "vara präglade av vederhäftighet, saktlighet och opartiskhet". Att radion ofta bryter mot denna riktiga princip är uppenbart för alla som sakligt vill bedöma dess verksamhet. Det gäller såväl inrikespolitiska angelägenheter som, och framför allt, utrikespolitiken. Från radions behandling av de senaste månadernas storpolitiska händelser skulle kunna ges otaliga exempel på hur den brutit mot vederhäftighetens, saktlighetens och objektivitetens elementäraste krav och ofta gjort sig till tolk för en "egen utrikespolitik" i strid mot den av vårt land officiellt företrädde neutralitetspolitiken. Radion har härvidlag många gånger förfallit till grov och ensidig propaganda i stället för att förmedla objektiva nyheter och kommentarer och låta lyssnarna av olika kategorier dra slutsatserna själva. Ett åsidosättande av objektiviteten kom exempelvis också till uttryck i samband med kommentarerna till regeringsförhandlingarna efter senaste riksdagsvalet, varvid radioledningen skötte detta ärende på ett sätt, som föranledde stark indignation inom vida kretsar.

Denna politiska ensidighet, som framför allt drabbat meningsriktningar inom arbetarrörelsen, bondeförbundet och länder utanför västmaktsblocket, har sin rot i ensidigheten då det gäller rekryteringen av programtjänstemän och medarbetare. Att exempelvis utrikespolitiska kommentarer från olika länder i stor utsträckning levereras av utlandskorrespondenter, som är fast anställda i borgerliga tidningar, måste ganska naturligt medföra att också innehållet präglas av deras inställning. Över huvud taget är den borgerliga dominansen starkt markerad inom Radiotjänst, vilket självklart sätter sin prägel på radions innehåll.

Påståendena om politisk ensidighet i radion kan inte avfärdas med att det dock är förhållandevis få anmärkningar som kommer till behandling i det organ, radionämnden, som regeringen tillsatt för att i efterhand granska programverksamheten. Å ena sidan kan påvisas att många spontana protestyttringar kommit till uttryck i uttalanden av organisationer, uppvaktningar hos radiochefen, i olika tidningsartiklar etc. utan att formellt framföras i radionämnden. Å andra sidan är det känt, att den radiolyssnande allmänheten i ytterligt få fall kommer sig för att reagera genom att skicka in skriftliga anmärkningar, även om den icke är tillfreds. Radionämndens funktion är alltför litet känd bland allmänheten. Den torde heller inte med nuvarande sammansättning och arbetsformer kunna anses ha någon större betydelse för radioprogrammens innehåll och tendenser.

Radions frihet

Invändningar mot radions programverksamhet möts ofta med talet om "radions frihet". Sålunda har vid skilda tillfällen t. o. m. hävdats att radioprogrammen vore någonting, som inte ens riksdagen borde få diskutera. Högtstående programtjänstemän har förklarat radions frihet lika med rätt för dem själva "att låta sådana meningar komma till tals som vi anser värda att framföras utan att därför prompt vara tvungna att släppa fram motparten" (Röster i Radio) eller att "den (radion) som institution bör ha möjlighet att utforma en egen förnimbar linje i både kultur och politik..." (Stockholms-Tidningen). Denna frihet har drivits så långt att Radiotjänsts egen styrelse på sin tid frånsade sig rätten att blanda sig i det löpande programarbetet, vartill en initierad tidningsartikel förklarar: "Trots en rad övertramp från styrelsens sida har beslutet ändå fört med sig att någon kontinuerlig programdebatt ej förs mellan programtjänstemännen och den av bolagsstämman och Kungl. Maj:t utsedda styrelsen."

Förhållandet är sålunda det, att ett antal *enskilda* tjänstemän utan ens det ansvar, som åligger i statens tjänst anställda, har att efter eget skön utforma den betydelsefulla opinionsbildande verksamhet, som många radioprogram innebär. Att kravet på politisk objektivitet därvid kommer att åsidosättas genom de olika programtjänstemännens egen politiska inställning är ganska förklarligt men icke försvarbart.

Självfallet måste vid en verksamhet av det slag radion har att bedriva tillses att den inte snörs in i byråkratiska former. Lika självfallet är att radions programverksamhet inte får domineras av olika politiska grupperingar eller statliga makthavare. Ändå måste — där om ger den hittillsvarande verksamheten besked — åtgärder vidtagas för att stärka programtjänstemännens ansvarighet och för att skapa verkliga garantier att gällande instruktioner om "vederhäftighet, saktlighet och opartiskhet" verkligen också efterlevs.

Radion bör förstatligas

Enligt vår mening borde en sådan bättre ordning kunna befordras, om radion helt förstatligades. Även om verksamheten också i fortsättningen bedrevs i bolagsform, vilket synes ändamålsenligt för åstadkommande av större smidighet, skulle den tillsatta ledningen fungera med ansvar inför regeringen eller vederbörande departement, och folkets förtroendemän i riksdagen skulle inte endast ha rätt utan också plikt och större intresse att tillse, att den påbjudna objektiviteten efterlevs. Samtidigt borde som ett led i samma strävan att uppnå större objektivitet radionämndens verksamhet effektiviseras.

Det finns, med hänsyn till formerna för radioverksamhetens finansiering, såsom förut framhållits, ingen som helst motivering för att halva antalet styrelseledamöter (bortsett från ordföranden) skall utses av enskilda företag, varvid regelmässigt brukar utses direktören för Tidningarnas telegrambyrå, chefredaktören i högerens huvudorgan och direktören för en dominerande elektroteknisk industri, vilket på sitt sätt ger besked om var de privata aktieintressenterna i AB Radiotjänst hör hemma. Verksamheten finansieras helt av staten, genom beslut av riksdagen och med av 2,5 miljoner radiolyssnare inbetalade licensavgifter. Under sådana förhållanden synes det också naturligt att ledningen för företaget helt tillsättes i mera demokratiska former än genom inflytande av en handfull enskilda aktieägare. Det viktigaste anser vi emellertid vara att det genom ett förstatligande av Radiotjänst borde vara möjligt att åstadkomma större garantier för den saklighet och objektivitet, som nu ofta saknas.

De närmare formerna för hur Radiotjänsts verksamhet bör bedrivas vid ett förstatligande bör lätt kunna fastställas genom vederbörande departement.

Med hänvisning till vad som anförts får undertecknade hemställa,
att riksdagen i skrivelse till regeringen begär utredning och förslag till åtgärder för AB Radiotjänsts förstatligande på sätt som i denna motion föreslagits.

Stockholm i januari 1957

H. Hagberg

Knut Senander

Erik Karlsson

Helmer Holmberg

Gustav Johansson